

***Education of National Identity in Educational Videos
of Shad Network
(Case Study: The Social Studies Course of the First
Secondary School)***

<i>Ava kondori*</i>	E-mail: Daryakondori@gmail.com
<i>Melika Behroozian**</i>	E-mail: melika.behroozian@gmail.com
<i>Ali Saeidi***</i>	E-mail: ali.saeidi@cfu.ac.ir
<i>Hamidreza Hafezian****</i>	E-mail: gifan_khorasan@yahoo.com

Received : 2022/03/16

Revised: 2022/12/25

Accepted: 2022/12/26

Doi: 10.22034/RJNSQ.2022.330205.1370

 20.1001.1.1735059.1401.23.92.7.2**Abstract:**

The purpose of this study was to analyze the content of educational videos of social studies courses presented on Shad Network of junior high school in terms of attention to national identity education in different dimensions. The research method was quantitative and descriptive content analysis based on national identity categories. The statistical population included 102 educational videos of Shad Network of the first secondary school in the academic year 2021-2022. The statistical sample was considered equal to the statistical population. The sample was analyzed based on 5 main categories and 36 sub-categories by deductive coding method. The research tool was a checklist of national identity education categories Hashemi and Ghorban Alizadeh (2015) whose validity was confirmed by experts. To ensure the reliability of the measuring instrument, the Holsty formula was used, which was 81.66%. The findings of the study indicated that the highest frequency of categories in the total of three-part films is related to cultural heritage and the lowest is related to events and Shad. Also, the principles of content organization (sequence and continuity) were not observed in compiling the content. In the comparison between the grades, it was found that the frequency of categories in the eighth and ninth grades is significantly lower than the seventh grade and the highest frequency is related to the seventh grade.

Keywords: National Identity Education, Content Analysis, Shad Network Educational Videos, Social Studies, Junior High School.

* Educational Sciences Expert, Farhangian University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

** Educational Sciences Expert, Farhangian University, Tehran, Iran.

*** Assistant Professor of Department of Psychology, Farhangian University, Tehran, Iran.

**** Ph.D. in Persian Language and literature, Farhangian University, Tehran, Iran

آموزش هویت ملی در فیلم‌های آموزشی شبکه شاد (مطالعه موردی: درس مطالعات اجتماعی دوره متوسطه اول)

نوع مقاله: پژوهشی

آوا کندری *

ملیکا بهروزیان **

علی سعیدی ***

حمیدرضا حافظیان ****

E-mail: Daryakondori@gmail.com

E-mail: melika.behroozian@gmail.com

E-mail: ali.saeidi@cfu.ac.ir

E-mail: gifan_khorasan@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۲۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۰/۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۵

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل محتوای فیلم‌های آموزشی درس مطالعات اجتماعی ارائه‌شده در شبکه شاد دوره‌ی متوسطه‌ی اول، به لحاظ توجه به آموزش هویت ملی در ابعاد مختلف بود. روش پژوهش کمی و از نوع تحلیل محتوای توصیفی بر اساس مقوله‌های هویت ملی است. جامعه‌ی آماری شامل ۱۰۲ فیلم آموزشی شبکه‌ی شاد دوره‌ی متوسطه‌ی اول در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ است. نمونه‌ی آماری برابر با جامعه‌ی آماری در نظر گرفته شد. نمونه بر اساس ۵ مقوله اصلی و ۳۶ مقوله فرعی، به شیوه‌ی کدگذاری قیاسی، بررسی شد. ابزار پژوهش چکلیست مقوله‌های آموزش هویت ملی هاشمی و قربانعلی زاده (۱۳۹۳) بود که روایی آن توسط صاحب‌نظران تأیید گردید. جهت تأمین پایایی ابزار اندازه‌گیری، از فرمول هولستی استفاده گردید که درصد توافق حاصل ۸۱/۶۶ درصد بود. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بیش‌ترین فراوانی مقوله‌ها در مجموع فیلم‌های سه پایه مربوط به میراث فرهنگی و کم‌ترین آن مربوط به وقایع و رخدادهاست، همچنین اصول سازمان‌دهی محتوا (توالی و تداوم) در تدوین محتوای موردبررسی، رعایت نشده بود. در مقایسه‌ی بین پایه‌ها نیز مشخص شد که فراوانی مقوله‌ها در پایه‌های هشتم و نهم نسبت به پایه هفتم به میزان قابل توجهی کم‌تر است و بیش‌ترین فراوانی مربوط به پایه هفتم است.

کلیدواژه‌ها: آموزش هویت ملی، تحلیل محتوا، فیلم‌های آموزشی شبکه شاد، مطالعات اجتماعی، دوره‌ی متوسطه‌ی اول.

* کارشناس علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

** کارشناس علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

*** استادیار گروه روان‌شناسی و مشاوره دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

**** دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

با انتشار سریع ویروس کووید ۱۹ ابتدا در شرق آسیا و در نهایت شیوع آن در سراسر دنیا، شرایط جدیدی در ابعاد گوناگون زندگی از جمله آموزش و پرورش غالب گشت و تداوم تعطیلی مدارس و نامعلوم بودن زمان دقیق حضور دانش‌آموزان در کلاس‌های درسی و عدم پیش‌بینی عینی این موضوع، باعث شد، فرآیند آموزش و پرورش دانش‌آموزان با چالشی جدید روبه‌رو شود. وزارت آموزش و پرورش شیوه‌های گوناگونی را برای جبران تعطیلی مدارس در پیش گرفت، سرانجام در فروردین ۱۳۹۹، برنامه‌ای اجتماعی تحت عنوان شبکه شاد با محیطی مشابه کارافزار خارجی مرسوم در کشور، از سوی وزارت آموزش و پرورش در جهت برخورداری عموم دانش‌آموزان کشور از آموزش و پرورش مناسب، تعبیه گردید. این شبکه که ابزار اصلی آموزش مجازی را به خود اختصاص داده بود، به دانش‌آموزان و معلمان سراسر کشور عرضه شد (سلگی، ۱۳۹۹؛ حمزه‌لو و رحیمی، ۱۳۹۹).

شاد مخفف عبارت «شبکه اجتماعی دانش‌آموزان»، عنوان شبکه‌ای است که در دوران شیوع کووید ۱۹، در ایران رایج گردید، این شبکه از سوی وزارت آموزش و پرورش کشور به صورت متمرکز و مستقل تهیه گردید، در حقیقت فیلم‌های آموزشی آن، حاصل تلاش و خلاقیت معلمان منتخب ادارات کل آموزش و پرورش است، به گونه‌ای که تولید هر بخش از فیلم‌های آموزشی به اداره آموزش و پرورش استان‌های سراسر کشور، واگذار گردیده که توسط معلمان برگزیده ادارات کل، تهیه و تدوین گردیده است و اجازه دخل و تصرف و یا بارگذاری هرگونه فیلم آموزشی در این شبکه، به سایر افراد داده نشده است و فقط افراد می‌توانند اطلاعات موجود در آن را برای خود بارگیری نمایند.

شبکه شاد، فرآیند آموزش و پرورش دانش‌آموزان را به صورت مجازی در شرایط قرنطینه خانگی ادامه داد و تجربه‌ای کاملاً متفاوت، بدون محیط ملموس حضور در کلاس و مدرسه، برای معلمان و دانش‌آموزان همه‌ی دوره‌های تحصیلی و پایه‌های تحصیلی به وجود آورد. بسیاری از معلمان که از مدت‌ها قبل، تعاملات مستقیم و چهره به چهره با دانش‌آموزان را مناسب‌ترین و مؤثرترین بستر آموزشی خود می‌دانستند، در شرایط بحرانی و نگران‌کننده‌ی شیوع ویروس کووید ۱۹، ملزم به تدریس در فضای متفاوت مجازی، از طریق شبکه شاد شدند و دانش‌آموزان بخش عمده‌ای از آموزش خود را از طریق تعامل با معلم و هم‌کلاسی‌های خود در این شبکه و نیز تماشای

فیلم‌های آموزشی موجود در آن، پیگیری می‌نمودند. این شیوه جدید آموزش، فرصتی برای تغییر باور و سبک تفکر آموزشی و کسب تجارب ارزنده حول بهره‌مندی رسمی و آموزشی از امکانات و شرایط فضای مجازی بود و به‌مرور زمینه‌ی خلاقیت و ابتکار عمل اساتید و معلمان در فرآیند آموزشی خود را فراهم ساخت، ارائه‌ی تجزیه و تحلیل به‌جا و آموزنده از امکانات این ابزار روزآمد و رایج در کشور، از جمله فیلم‌های آموزشی که در راستای بهره‌مندی جدی‌تر و بهتر از این شبکه طراحی شده است، همراه با ارائه‌ی محدودیت‌ها، چالش‌ها، تنگناها و مشکلات اجرایی شبکه شاد، نقطه‌ای آغازین برای ارتقای کیفیت فرآیند آموزش در این بستر نو خواهد بود، به‌ویژه این‌که این بستر تا پایان یافتن حکمرانی کرونا، همچنان بخش عمده‌ی فرآیند آموزش ما را پوشش خواهد داد، بنابراین نقد و بررسی در این زمینه بسیار سودمند و ضروری است (دفتر انتشارات و فناوری آموزشی، ۱۴۰۰).

از مهم‌ترین عواملی که منجر به حفظ سرمایه‌های انسانی می‌شود، تقویت احساس وابستگی تعلق خاطر انسان نسبت به سرزمین خود است، در صورت حصول چنین امری، تمامی افراد جامعه به سهم خود نسبت به رشد و توسعه سرزمین خود، نهایت تلاش را به کار می‌گیرند (صانعی مهری و رزم‌آزما، ۱۳۹۹)، بنابراین از اولویت‌های هر سیستم آموزشی، آموزش فرهنگ و هویت ملی و تقویت احساس تعلق نسبت به سرزمین خویش است (ازغندی و محمدی مهر، ۱۳۹۵). انتقال و توسعه فرهنگ و هویت ملی از طریق سیستم آموزش و پرورش، نیازمند امکانات و شرایطی است که محتوای آموزشی از مهم‌ترین آن‌هاست (صانعی مهری و رزم‌آزما، ۱۳۹۹)؛ در حقیقت نقش اساسی و قابل توجه محتوای آموزشی در هویت‌یابی فراگیران در سنین نوجوانی، انکارناپذیر است. بر این اساس از موضوعات اساسی که ضروری است مورد توجه محتوای فیلم‌های شبکه رسمی - عمومی شاد قرار گیرد، تعلیم ارزش‌ها، ملیت، فرهنگ حاکم بر جامعه و به‌صورت کلی هویت ملی متناسب با اهداف برنامه درسی مطالعات اجتماعی است. با توجه به اهمیت آموزش هویت ملی و مفاهیم آن در ابعاد مختلف به دانش‌آموزان و اهمیت به‌سزای فیلم‌های شبکه شاد در آموزش مجازی دانش‌آموزان در دوران شیوع پاندمی کووید ۱۹ و نیز ارتباط مستقیم و تلفیق درس مطالعات اجتماعی با مفاهیم هویت ملی، پژوهش حاضر هدف خود را تحلیل محتوای فیلم‌های آموزشی شبکه شاد مطالعات اجتماعی دوره‌ی متوسطه‌ی اول در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰، بر مبنای مقوله‌های هویت ملی با استفاده از روش تحلیل محتوای توصیفی قرار داده است

تا جایگاه این مفاهیم در محتوای مذکور آشکار گردد. لذا هدف کلی بررسی مقوله‌های آموزش هویت ملی در فیلم‌های آموزشی شبکه شاد مربوط به مطالعات اجتماعی دوره‌ی متوسطه‌ی اول است، در این راستا، سؤالات ذیل مطرح می‌گردد:

سؤالات پژوهش

در راستای اهداف تحقیق، سؤالات کلی و اختصاصی عبارت‌اند از:

سؤال کلی

میزان توجه به مقوله‌های آموزش هویت ملی در فیلم‌های آموزشی شبکه شاد مربوط به مطالعات اجتماعی دوره‌ی متوسطه‌ی اول چقدر است؟

سؤالات اختصاصی

- ۱: میزان توجه به مقوله‌های آموزش هویت ملی، در فیلم‌های آموزشی شبکه شاد درس مطالعات اجتماعی پایه‌های هفتم، هشتم و نهم چقدر است؟
- ۲: میزان توجه به مقوله‌های آموزش هویت ملی در محتوای مذکور کدام پایه بیش‌تر و در کدام پایه کم‌تر است؟
- ۳: بیش‌ترین و کم‌ترین تأکید و توجه به کدام نوع از مقوله‌های هویت ملی، در فیلم‌های مذکور در هر پایه، مشاهده می‌گردد؟

مفاهیم و مبانی نظری

برنامه درسی

برنامه درسی طرح و نقشه یادگیری برای مخاطبانی معین است که شامل انتظارات و تجارب یادگیری در یک حوزه درسی است و تحت نظارت آموزش و پرورش برای نیل به اهداف خاصی توسط معلم در کلاس درس به اجرا درمی‌آید (سند برنامه درسی ملی ایران، ۱۳۹۱). به عبارت دیگر برای تهیه برنامه درسی باید مجموعه‌ای از تصمیمات را اتخاذ کنیم؛ این تصمیمات که از نیازسنجی آغاز می‌شوند و با ارزشیابی به نقطه نسبی اطمینان‌بخش می‌رسند برنامه‌ریزی درسی نام دارند. بدیهی است که هر قدر تصمیمات در فرآیند برنامه‌ریزی درسی علمی‌تر و عاقلانه‌تر اتخاذ شوند، برنامه درسی ماهیت علمی‌تر و عاقلانه‌تری خواهد داشت. همچنین می‌توان گفت که برنامه‌ریزی درسی به طراحی فرصت‌ها، فعالیت‌ها و تجارب یادگیری اطلاق می‌شود (حسن ملکی، ۱۳۹۵: ۱۳۴). در حقیقت یک برنامه‌ی درسی به‌روز و کارآمد در فضای مجازی، باید با

بهره‌گیری از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات بتواند امکان دسترسی بیش‌تری را به عمق مفاهیم نهفته در محتوای درسی فراهم نماید و شایستگی پشتیبانی از فضای یادگیری مجازی را داشته باشد (کستا، ۲۰۱۰: ۱۸۳). به گفته فولان (۱۹۹۷)، برنامه‌های درسی که از محیط‌های آنلاین برای استفاده از ظرفیت فناوری اطلاعات و ارتباطات در جهت تحول جامعه بهره می‌برند، ابزار واجد شرایط و در دسترس‌تری برای ارائه آموزش فراهم می‌کنند. علاوه بر این، اجرای این‌چنینی برنامه‌های درسی، فرصت‌هایی را در جهت ایجاد جوامع یادگیری فعال شبکه‌ای فراهم می‌کند که به‌طور مداوم در پاسخ به نیازهای جهانی ارتقا می‌یابند (فولان، ۱۹۹۷: ۱۱۳).

اسناد برنامه درسی، نمایان ساخت که آموزش هویت ملی و مذهبی در خودشناسی دانش‌آموزان نقش پررنگی دارد (دورانی و دون، ۲۰۱۰: ۲۱۷). در جامعه ایرانی به علت وجود اقوام و به تبع آن تنوع ارزش‌ها و نگرش‌ها، تلاش برای پرورش وجوه گوناگون هویت ملی از اهمیت بسیاری برخوردار است. پرورش ابعاد هویت ملی نه تنها یک امر آنی و بدون برنامه نیست، بلکه نیاز به برنامه‌ریزی‌های کلان و گام‌هایی پی‌درپی و مستمر دارد؛ لذا انتقال محتوای آن از طریق دروس مختلف ضروری است.

آموزش مجازی

آموزش مجازی به آموزش از راه دور از طریق اینترنت (همان آموزش الکترونیکی) یا شبکه‌های محلی به صورتی که در آن یک معلم به‌عنوان آموزش‌دهنده و فراگیر به‌عنوان یادگیرنده از هم جدا می‌شوند، آموزش مجازی گفته می‌شود. به کمک آموزش مجازی می‌توان گستره دوره‌های آموزشی و محدوده‌ی جغرافیایی را وسعت بخشیده و دانش‌آموزان بیشتری را تحت پوشش آموزش همگانی قرار داد (سلیمانی و اصغری، ۱۴۰۰: ۵۲ و ۵۴). اینترنت در عرصه آموزش، فرصت‌ها و چالش‌های گوناگونی ایجاد کرده است. آموزش الکترونیکی آموزش مبتنی بر وب است که از نمونه‌هایی برگزیده شده جهت شیوه‌های نوین و مؤثر آموزشی است (شاه بیگی و نظری، ۱۳۹۰: ۴۹). آموزش مجازی در واقع آموزش به‌وسیله کامپیوتر، شبکه‌های چندرسانه‌ای و اینترنت است که به یاری رشد روزافزون فناوری اطلاعات بسیار آسان و معمولاً قابل دسترس است (حمزه‌لو و رحیمی، ۱۳۹۹: ۳). از مهم‌ترین موانع این نوع آموزش در گروه‌های کوچک و متوسط، تعاملات بسیار محدود و ناکافی، نبود محتوای عمیق و اصولی، مشکلات فرهنگی، زیرساخت‌های فنی ضعیف است (روی، ۲۰۱۵: ۳۰۳).

مفهوم‌شناسی هویت

هویت از بنیادی‌ترین مفاهیمی است که متخصصان جامعه‌شناسی آن را چپستی محسوب می‌کنند و پاسخ ماهیت را برای آن مطرح نمودند (لک زایی، ۱۳۹۰: ۱۰۴). «از نظر جنکینز، هویت، مفاهیم ذهنی مانند ارزش‌ها، باورها، قوانین، نمادها و شناخت انسان نسبت به خود انفرادی و گروهی و نیز احساس تعلق و تعهد نسبت به آنهاست» (پرنوره و هوشنگی، ۱۳۹۸: ۱۸). در فرهنگ معین و عمید هویت را این‌گونه تبیین می‌کند: ۱- ذات باری تعالی ۲- آنچه موجب شناسایی شخص باشد ۳- حقیقت شیء یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری او باشد؛ شخصیت؛ ذات. ۴- هستی؛ وجود (منصوری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۰). ترنر هویت را به دو نوع انفرادی و اجتماعی تقسیم می‌کند. انفرادی شناختی است که انسان در فرآیند اجتماعی شدن در ارتباط با خویش به‌عنوان یک انسان خاص به دست می‌آورد و نوع اجتماعی آن، شناخت انسان از خود به‌عنوان عضو یک گروه اجتماعی است (هاشمی و قربانعلی زاده، ۱۳۹۳: ۵۰).

انسان‌ها علاوه بر وجه انفرادی و مختص به خود، وجه اجتماعی نیز دارند. تداوم زندگی اجتماعی، از طریق نوعی آگاهی از خویش و انسان‌های اطراف ما که با آن‌ها در تعامل هستیم، امکان‌پذیر است؛ که به چنین شناخت درونی هویت می‌گویند که بدون وجود آن، حیات اجتماعی تهدید می‌گردد (هاشمی و قربانعلی زاده، ۱۳۹۳: ۵۰). امروزه فرآیند هویت‌یابی از اصلی‌ترین نیازهای جامعه است. اهمیت بحث در ارتباط با هویت به این دلیل است که داشتن تعریفی از خود، برای هر انسانی، پایه‌ترین گام در جهت ایفای نقش است. در واقع، از آغاز ظهور بر کره‌ی خاکی، انسان به‌مراتب از کیستی و چپستی خویش، پرسیده است (بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۲). برداشت و درک انسان‌ها از مفهوم هویت ملی، انگیزه‌ها، آلام، آرزوها و مقاصد آنان را در ارتباط با سرزمین خود و نقشی که در ارتباط با آن دارند را مشخص می‌کند (حسینی انجدانی و درویزه، ۱۳۹۱: ۵) برخی هویت را شناختی که حاصل از تعاملات انسان با دیگران، از خود به دست می‌آورند، می‌دانند (رهبرقاضی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۶). هویت دارای سه سطح گوناگون فردی، اجتماعی و ملی است که اساسی و مهم‌ترین سطح آن، هویت ملی است که در حقیقت تعلق انسان را در یک جامعه نمایان می‌سازد و رابطه ملت-دولت را شفاف‌سازی می‌نماید (علیزاده، ۲۰۲۰: ۶۸).

هویت ملی

هر اجتماعی مرکب از دو مؤلفه پندار و ساختار است. پندار مجموعه ذهنی و

روان‌شناختی است که شامل ارزش‌ها، هنجارها، نمادها، اعتقادات و... است؛ اما ساختارها مجموعه‌ای از پایگاه‌ها و نقش‌های تعریف‌شده‌ای هستند که با یکدیگر در ارتباط متقابل هستند. ساختارهای اجتماعی بر اساس پندارهای جامعه شکل گرفته و نقش‌ها توسط فرهنگ مشخص می‌شود. اگر بخش ذهنی جامعه از طریق فرایند جامعه‌پذیری در افراد درونی شود و فرد پایگاه خود را در ساختار اجتماعی بیابد و نسبت به ایفای نقشش تعهد داشته باشد در این حالت است که می‌توان از هویت اجتماعی سخن گفت. هویت جمعی ناشی از جایگاه و تعلق فرد به جامعه است (ابوالحسنی، ۱۳۸۶: ۵). هویت ملی به مشخصات و خصوصیات که هر جامعه را خاص و منحصر به فرد کرده است و هماهنگی و انسجام را از حیث زبان، فرهنگ، آداب و رسوم و غیره در آن مرسوم می‌نمایند. گسترش و توسعه روزافزون هویت و مفاهیم مرتبط به آن، نشئت گرفته از حقایقی است که از حرکت جامعه از شکل سنتی به مدرن رخ داده است (بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷).

زمانی که سخن از هویت ملی مطرح می‌شود، شناسایی زبان، تمدن، تاریخ، فرهنگ، هنر، مذهب و سایر ویژگی‌های یک سرزمین و جامعه نیز قابل توجه قرار می‌گیرد (جهانتاب، ۱۳۸۵: ۳۶) در حقیقت، هویت ملی به مثابه پدیده‌ای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی زاینده دنیای کنونی است که در آغاز در قاره اروپا و پس‌از آن، در اواخر قرن نوزدهم در قاره آسیا راه یافت (جدیدی محمدآبادی، ۱۳۹۴: ۴۳).

اگر در جامعه‌ای هویت ملی به شکل نارسا وجود داشته باشد، افراد در جامعه نقش خود را در حفظ و پایداری کشور نشناخته و تعهدی به آن نیز نخواهند داشت (منصوری و موسی‌پورمیاندی، ۱۴۰۱). همچنین هویت ملی از منظر علمی به معنای سازه‌های جدید علوم اجتماعی است که از نیمه دوم قرن بیستم جایگزین مفهوم «منش و خلق ملی» شد و همچنان در حال رواج است (جدیدی محمدآبادی، ۱۳۹۴: ۴۳). مقوله‌های اصلی مورد بررسی در این پژوهش عبارت‌اند از:

نمادها: هر آنچه به صورت توافقی بازنمود و یا جایگزین شیء دیگری باشد، نماد تلقی می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۷: ۱۰۱۹) و در اینجا منظور از نماد ملی آنچه به عنوان نشانه‌ی ایرانی بودن و مورد توافق همگان مانند پرچم ایران، سرود ملی، خلیج فارس و... است. وقایع و رخدادها: مقصود از آن، رویدادهای مهم و قابل توجه در ابعاد گوناگون اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی و... است. ریشه وقوع چنین رخدادهایی به ملیت یا حاکمیت ایران برمی‌گردد، نظیر انقلاب اسلامی ایران و یا کودتای ۲۸ مرداد و... در غیر

این صورت با حیطه‌هایی از هویت ملی پیوند جدایی‌ناپذیر دارد، همچون هجرت پیامبر در بعد هویت دینی ایرانی (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۲).

مشاهیر و شخصیت‌ها: اشخاص واقعی و یا اسطوره‌ای که در ابعاد گوناگون سیاسی، اجتماعی، مذهبی، علمی و ... در تمدن یک سرزمین خوش درخشیدند و محبوب و مقبول افراد جامعه قرار گرفتند مثل امام علی (ع) و امام خمینی (ره) و یا با تأثیرات منفی که بر تاریخ ایران جای گذاشتند مشهورند همچون ضحاک.

میراث فرهنگی: کلیه آثار مادی و معنوی بازمانده از پیشینیان که بر فرهنگ و هویت ملی یک جامعه انسانی دلالت دارد را میراث فرهنگی آن جامعه تعریف می‌کنند و معیار و حجتی در جهت تحقیق و شناسایی نشانه‌های تمدن‌ها و روند تشکیل و رشد آن است مانند صنایع دستی و نظم و نثر ادبی و ... (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۲).

ارزش‌ها: مقصود از ارزش، اندیشه، باور و اعتقادات مثبت و یا منفی است که یک یا گروهی از انسان‌ها به آن پایبندند مانند ارزش عدالت‌خواهی، مهمان‌نوازی، شجاعت و آزادی (گیدنز، ۱۳۸۷: ۱۰۲۱).

پیشینه‌ی پژوهشی

پیشینه‌ی پژوهشی مستقیمی در ارتباط با تحلیل فیلم‌های شبکه شاد در درس مطالعات اجتماعی بر اساس هویت ملی تا زمان انجام پژوهش حاضر وجود ندارد، باین‌حال مطالعاتی در کتب درسی بر اساس هویت ملی انجام شده است که در ذیل مطرح شده‌اند:

نتایج پژوهش هاشمی و قربانعلی زاده (۱۳۹۳)، تحت عنوان هویت ملی در کتب مطالعات دوره ابتدایی، حاکی از آن است که در کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، در بین ابعاد هویت ملی، بیش‌ترین و کم‌ترین بعد به ترتیب مربوط به ارزش‌های ملی (۵۰/۸۱ درصد) و نماد ملی (۷/۱۷ درصد) است.

نتایج پژوهش موسی پور (۱۳۹۷)، تحت عنوان بررسی مقوله‌های هویت ملی در کتاب ریاضی و آمار ۱ پایه‌ی دهم، حاکی از آن است که در کتاب ریاضی و آمار ۱، در بین ابعاد هویت ملی، بعد میراث فرهنگی بیش‌ترین و نیز بعد وقایع و رخدادها کم‌ترین میزان فراوانی را برخوردارند.

نتایج پژوهش ازغندی و محمدی مهر (۱۳۹۴)، تحت عنوان بازنمایی هویت ملی در کتاب‌های فارسی مقطع دبستان، حاکی از آن است که ۳۷/۸ درصد مقوله‌ها مربوط به

فولکلور، داستان و ضرب‌المثل‌های ایرانی، ۱۳/۴ درصد مربوط به مفاخر و اسطوره‌های ملی ۱۲/۲ درصد مربوط به اظهار عشق و ارادت به ایران بوده است. نتایج پژوهش علیزاده (۱۳۹۹)، تحت عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی دوره ابتدایی، بر اساس مقوله‌های هویت ملی، حاکی از آن است که مقوله‌های مشاهیر ملی، بیش‌ترین فراوانی را در کتب مذکور به خود اختصاص داده‌اند و کتب فارسی در پایه‌های ششم و پنجم از حیث آموزش هویت ملی، قوی‌تر از سایر پایه‌ها عمل کرده‌اند.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، کمی و از نوع تحلیل محتوای توصیفی است که در این روش ویژگی‌های آشکار کتاب درسی تبیین و تعیین‌شده و تجزیه و تحلیل محتوا با استفاده از آمار توصیفی، عمدتاً شمارش تکرارها و درصدگیری انجام می‌شود (موسوی و حبیبی، ۱۳۹۸: ۱۵۱). به اعتقاد برلسون (۱۹۵۲)، تحلیل محتوا ویژگی‌های یک پیام به صورت دقیق و نظام‌مند بر اساس اصول و منطق معین و علمی را شرح می‌دهد که از طریق کمی‌سازی محتوا، استفاده از فراوانی و شاخص‌های عددی ابعاد مختلف محتوا، کدگذاری آن‌ها و محاسبات ریاضی ویژگی‌های محتوا را بازنمایی می‌کند (نوریان، ۱۳۹۵). محتوای فیلم‌های آموزشی درس مطالعات اجتماعی شبکه رسمی - عمومی شاد در دوره متوسطه اول در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ از لحاظ توجه به آموزش هویت ملی و مقوله‌های مربوط به آن که شامل نمادهای ملی، وقایع و رخدادها، مشاهیر و شخصیت‌ها، ارزش‌ها و میراث فرهنگی و نیز مقوله‌های فرعی هر کدام است، مورد تجزیه و تحلیل واقع شده است. در این پژوهش، مقوله‌های اصلی و فرعی آموزش هویت ملی از پژوهش هاشمی و قربانعلی زاده (۱۳۹۳)، توسط متخصصین و صاحب‌نظران حیطه علوم تجربی و برنامه‌ریزی درسی مورد بازبینی و اصلاح قرار گرفته است.

در انتخاب مؤلفه‌ها از برخی پژوهش‌های گذشته نظیر ابوالحسنی (۱۳۸۷)، فیاض و ایمانی (۱۳۸۹)، شمشیری و نوشادی (۱۳۸۶)، ملا صادقی (۱۳۷۸) و حاجیانی (۱۳۷۹) استفاده شد و در نهایت پنج مؤلفه که با فضای مفهومی کتب مطالعات اجتماعی در این دوره سازگارتر هستند؛ به‌عنوان ابعاد هویت ملی انتخاب گردیدند.

جامعه‌ی آماری شامل فیلم‌های آموزشی درس مطالعات اجتماعی در شبکه شاد در دوره‌ی متوسطه‌ی اول در سال تحصیلی ۱۴۰۱ - ۱۴۰۰ است که به شیوه‌ی کدگذاری قیاسی، بررسی شدند. نمونه‌ی آماری برابر با جامعه در نظر گرفته شد. مجموعه فیلم‌های

شبکه شاد، شامل ۳۲ فیلم مختص به پایه‌ی هفتم، ۳۵ فیلم مختص به پایه‌ی هشتم و ۳۵ فیلم مختص به پایه‌ی نهم است که در ۱۲ فصل در هر پایه توزیع گشته‌اند. حجم مجموع فیلم‌ها در پایه‌ی هفتم، هشتم و نهم به ترتیب، ۶۸۰ دقیقه، ۷۶۱ دقیقه و ۷۹۰ دقیقه است. هر فیلم چندین بار مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید. در نهایت محتوا، با استفاده از ابزار چک‌لیست که شامل ۵ مقوله‌ی اصلی و ۳۶ مقوله‌ی فرعی است، مورد بررسی و تحلیل توصیفی قرار گرفته است. واحد ثبت در محتوای فیلم آموزشی، «مضمون» در نظر گرفته شد و واحد زمینه در فیلم‌های آموزشی «صوت و تصویر» است. در این پژوهش جهت تأمین روایی، ابتدا چک‌لیست مقوله‌های آموزش هویت ملی از پژوهش هاشمی و قربانعلی زاده (۱۳۹۳) انتخاب گردید و سپس مورد تأیید چند تن از صاحب‌نظران حوزه برنامه‌ریزی درسی و مطالعات اجتماعی قرار گرفت.

جهت تأمین پایایی ابزار اندازه‌گیری از فرمول هولستی استفاده گردید. در این روش تعداد واحدهای کدگذاری شده توسط کدگذاران، در مخرج یک کسر و میزان توافق دو یا چند کدگذار در صورت قرار می‌گیرد و نتیجه در ۱۰۰ ضرب می‌شود (درزبان رستمی، ۱۳۹۵: ۷۸) که در پژوهش حاضر، ابتدا ۲۰ درصد از محتوای کدگذاری شده، به‌عنوان نمونه انتخاب و مورد کدگذاری مجدد توسط سه کدگذار دیگر قرار گرفت، در مرحله بعد درصد توافق مشاهده‌شده از آزمون هولستی محاسبه شد.

$$C.R = \frac{\text{مقوله‌های مورد توافق}}{\text{کل مقوله‌ها}} \times 100$$

$$C.R = \frac{14 + 12 + 12 + 11}{4 \times 15} \times 100 = 81/66\%$$

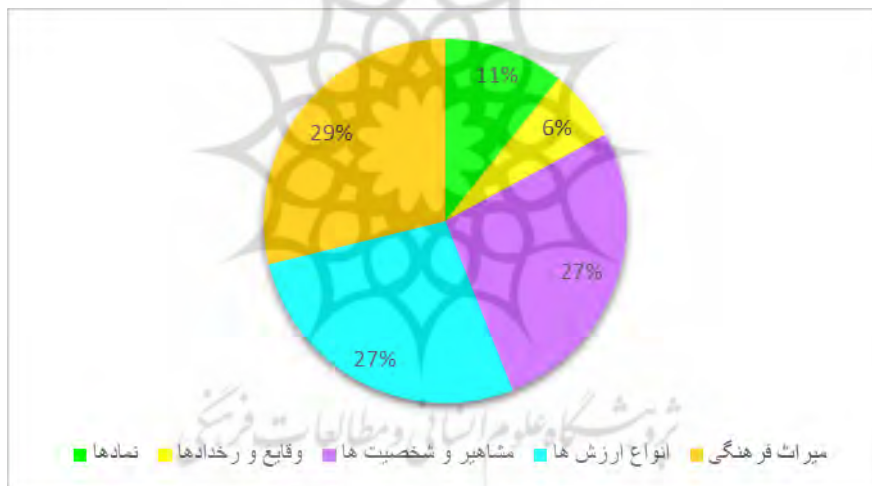
یافته‌های پژوهش

جدول ۱: فراوانی مقوله‌های هویت ملی در فیلم‌های آموزشی مطالعات اجتماعی شبکه شاد در دوره اول متوسطه

شماره	مقوله‌های اصلی	فراوانی			
		پایه هفتم	پایه هشتم	پایه نهم	مجموع
۱	نمادهای ملی	۴۵	۲۳	۳۳	۱۰۱/۷
۲	وقایع و رخدادها	۱۹	۱۱	۳۰	۶۰/۳۹
۳	مشاهیر و شخصیت‌ها	۶۰	۹۹	۹۳	۲۵۲/۱۶
۴	انواع ارزش‌ها	۱۳۶	۶۵	۵۴	۲۵۵/۱۱
۵	میراث فرهنگی	۱۳۶	۸۴	۵۰	۲۷۰/۷
	مجموع	۳۹۶	۲۸۲	۲۶۰	۹۳۸/۱۰۰

همان‌طور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود، تحلیل محتوای کتاب‌های موردبررسی بر اساس ۵ مقوله اصلی انجام شده است. یافته‌ها در جدول شماره ۱ حاکی از آن است که:

- ۱- بیش‌ترین فراوانی مقوله‌ها مربوط به پایه هفتم است و نیز فراوانی آن‌ها در پایه هشتم و نهم نسبت به پایه هفتم به میزان قابل‌توجهی کم‌تر است.
- ۲- بیش‌ترین فراوانی مقوله‌ها در سه پایه مربوط به میراث فرهنگی به تعداد ۲۷۰ و کم‌ترین آن مربوط به وقایع و رخدادها به تعداد ۶۰ است.
- ۳- اصول سازمان‌دهی محتوا در تدوین فیلم‌های آموزشی مطالعات اجتماعی سه پایه در شبکه شاد به‌درستی رعایت نشده است. برای نمونه فراوانی مقوله‌های مربوط به نمادهای ملی در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم به ترتیب ۴۵، ۲۳ و ۳۳ است و از روند صعودی یا نزولی منظمی پیروی نمی‌کند.

نمودار ۱: فراوانی مقوله‌ها در مجموع سه پایه تحصیلی دوره متوسطه اول

نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد که:

از لحاظ میزان فراوانی مقوله‌های آموزش هویت ملی در محتوای فیلم‌های شبکه شاد، بیش‌ترین فراوانی با ۲۹ درصد از کل مقوله‌ها، مربوط به مقوله میراث فرهنگی است و پس از آن مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها و مقوله انواع ارزش‌ها با ۲۷ درصد از کل مقوله‌ها در جایگاه دوم قرار می‌گیرند، مقوله نمادها و وقایع و مقوله رخدادها به ترتیب در جایگاه‌های سوم و چهارم قرار می‌گیرند، بر این اساس آموزش میراث فرهنگی

بیشترین تأکید و توجه و آموزش وقایع و رخداد‌های تاریخی با اختلاف زیاد، کمترین آن را به خود اختصاص داده است، بی‌شک غفلت از مقوله‌ی مهم وقایع و رخداد‌ها، محدودیت‌هایی را در شناخت و درک، نگرش دانش‌آموزان نسبت به وقایع مهم تاریخی کشور عزیزمان ایران خواهد داشت.

جدول ۲: فراوانی و درصد فراوانی مقوله‌ها و زیرمقوله‌های هویت ملی در فیلم‌های آموزشی شبکه شاد و کتب درسی در دوره اول متوسطه (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم)

مجموع		پایه‌ی تحصیلی										مقوله‌ها					
		نهم					هشتم						هفتم				
		کتاب درسی		فیلم‌های آموزشی			کتاب درسی		فیلم‌های آموزشی				کتاب درسی		فیلم‌های آموزشی		
فراوانی	فیلم فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۱۱۰	۱۰۱	%۷/۶۹	۲۰	%۱۲/۷	۳۳	%۲۱/۴	۵۸	%۸/۱	۲۳	%۱۷/۶۸	۳۲	%۱۱/۴	۴۵	نمادها			
۰	۳	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰/۷۵	۴	شناختنامه			
۶۸	۴۰	%۵/۳۸	۱۴	%۴/۶	۱۲	%۱۱/۴۳	۳۱	%۲/۵	۷	%۱۲/۷۱	۲۳	%۵/۳	۲۱	نقشه ایران			
۲۷	۱۶	%۲/۳	۶	%۱/۹	۵	%۶/۲۷	۱۷	%۰/۷	۲	%۲/۲۱	۴	%۲/۳	۹	پرچم ایران			
۳	۲۴	%۰	۰	%۳/۵	۹	%۰	۰	%۲/۱	۶	%۱/۶۶	۳	%۲/۳	۹	قانون اساسی			
۱	۳	%۰	۰	%۰/۸	۲	%۰/۳۶	۱	%۰/۳	۱	%۰	۰	%۰	۰	زبان فارسی			
۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	سرود ملی			
۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	تقویم ملی			
۱	۱	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰/۵۵	۱	%۰/۲	۱	پول ملی			
۱۰	۱۳	%۰	۰	%۱/۹	۵	%۳/۳۲	۹	%۲/۵	۷	%۰/۵۵	۱	%۰/۲	۱	خلیج فارس			
۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	برج میلاد			
۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	شماره‌ی ملی			
۱۱۹	۶۱	%۱۸/۰۸	۴۷	%۱۱/۵	۳۰	%۱۱/۰۷	۳۰	%۳/۹	۱۱	%۲۳/۲	۴۲	%۴/۸	۱۹	وقایع و رخدادها			
۳۸	۲	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۲۰/۹۹	۳۸	%۰/۵	۲	ایران باستان			
۳۱	۱۰	%۰	۰	%۰	۰	%۱۱/۰۷	۳۰	%۳/۱	۹	%۰/۵۵	۱	%۰/۲	۱	ورود اسلام تاصفویه			

۲۰	۷	%۷/۶۹	۲۰	%۱/۱	۳	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰/۷	۴	آغاز صفویه تا انقلاب مشروطه
۲۷	۲۶	%۹/۲۳	۲۴	%۸/۸	۲۳	%۰	۰	%۰	۰	%۱/۶۶	۳	%۰/۷	۳	انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی
۳	۱۶	%۱/۱۵	۳	%۱/۵	۴	%۰	۰	%۰/۷	۲	%۰	۰	%۲/۵	۱۰	از سال ۵۸ تا کنون
۸۳	۲۵۲	%۲۳/۴۶	۶۱	%۳۵/۸	۹۳	%۵/۱۶	۱۴	%۳۵/۱	۹۹	%۴/۴۲	۸	%۱۵/۱	۶۰	مشاهیر و شخصیت‌ها
۷	۴۲	%۱/۵۴	۴	%۱۲/۷	۳۳	%۰/۳۶	۱	%۰	۰	%۱/۱	۲	%۲/۳	۹	مبارز و انقلابی
۱	۱۳	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۱	۳	%۰/۵۵	۱	%۲/۵	۱۰	اسطوره‌ای
۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	هنری
۰	۴	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰/۳	۱	%۰	۰	%۰/۷	۴	ورزشی
۲	۱۸	%۰	۰	%۱/۱	۳	%۰/۷۴	۲	%۳/۱	۹	%۰	۰	%۱/۵	۶	ادبی
۱۲	۱۰۵	%۳/۴۶	۹	%۱۱/۱	۲۹	%۰/۷۴	۲	%۲۲/۳	۶۳	%۰/۵۵	۱	%۳/۳	۱۳	دینی
۵۶	۵۶	%۱۸/۴۶	۴۸	%۸/۸	۲۳	%۱/۴۸	۴	%۵/۷	۱۶	%۲/۲۱	۴	%۴/۳	۱۷	سیاسی
۵	۱۵	%۰	۰	%۱/۹	۵	%۱/۸۴	۵	%۲/۵	۷	%۰	۰	%۰/۷	۴	علمی و فلسفی
۱۷۵	۲۵۵	%۲۸/۴۶	۷۴	%۲۰/۸	۵۴	%۱۹/۱۹	۵۲	%۲۳	۶۵	%۲۷/۰۷	۴۹	%۳۴/۳	۱۳۶	انواع ارزش‌ها
۱۱۸	۱۹۷	%۱۴/۰۲	۳۸	%۱۵/۴	۴۰	%۱۴/۷۶	۴۰	%۱۷/۷	۵۰	%۲۲/۱	۴۰	%۲۷	۱۰۷	اجتماعی
۳۰	۴۲	%۷/۳۱	۱۹	%۲/۳	۶	%۲/۲۱	۶	%۵/۳	۱۵	%۲/۷۶	۵	%۵/۳	۲۱	اخلاقی، مذهبی
۸	۱۰	%۲/۶۹	۷	%۳	۸	%۰	۰	%۰	۰	%۰/۵۵	۱	%۰/۵	۲	اقتصادی
۱۹	۶	%۳/۸۵	۱۰	%۰	۰	%۲/۲۱	۶	%۰	۰	%۱/۶۶	۳	%۱/۵	۶	سیاسی
۲۲۵	۲۷۰	%۲۲/۳۱	۵۸	%۱۹/۲	۵۰	%۴۳/۱۷	۱۱۷	%۲۹/۸	۸۴	%۲۷/۶۲	۵۰	%۳۴/۳	۱۳۶	میراث فرهنگی
۶۵	۱۱۳	%۵/۷۷	۱۵	%۶/۱	۱۶	%۰/۱۴	۳۹	%۹/۹	۲۸	%۶/۰۸	۱۱	%۱۷/۴	۶۹	اماکن و بناها
۸۴	۴۱	%۷/۶۹	۲۰	%۳/۵	۹	%۱۱/۴۳	۳۱	%۵	۱۴	%۱۸/۲۳	۳۳	%۴/۵	۱۸	هنر و صنایع دستی
۱	۷	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰/۵۵	۱	%۱/۸	۷	خرده فرهنگ
۰	۶	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۰	۰	%۱/۵	۶	مثل‌ها و عبارات
۰	۱۱	%۰	۰	%۰/۸	۲	%۰	۰	%۱	۳	%۰	۰	%۱/۵	۶	نظم و نثر ادبی

۲۴	۳۵	%۴/۲۳	۱۱	%۳/۸	۱۰	%۳/۶۹	۱۰	%۳/۹	۱۱	%۱/۶۶	۳	%۳/۵	۱۴	احادیث و آیات
۴۳	۳۴	%۲/۳	۶	%۲/۷	۷	%۱۳/۲۸	۳۶	%۶/۴	۱۸	%۰/۵۵	۱	%۲/۳	۹	کتب
۸	۲۳	%۲/۳	۶	%۲/۳	۶	%۰	۱	%۳/۵	۱۰	%۰/۵۵	۱	%۱/۸	۷	مناسک و سنت‌ها
۷۱۲	۹۳۸	%۱۰۰	۲۶۰	%۱۰۰	۲۶۰	%۱۰۰	۲۷۱	%۱۰۰	۲۸۲	%۱۰۰	۱۸۱	%۱۰۰	۳۹۶	مجموع

جدول شماره ۲ حاکی از آن است که:

الف) در مقایسه فیلم‌های آموزشی با کتب درسی مطالعات اجتماعی پایه ۷ هفتم

۱- در هر دو محتوای آموزشی به آموزش زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (زبان فارسی، سرود ملی، تقویم ملی و شماره ملی) و هم‌چنین زیرمقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (هنری) پرداخته نشده است و غفلت از این زیرمقوله‌ها یکی از محدودیت‌های آموزشی در درس مطالعات اجتماعی محسوب می‌شود.

۲- در دو محتوای موردبررسی، فراوانی برخی از زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (نقشه ایران، زبان فارسی، سرود ملی، تقویم ملی، پول ملی، خلیج فارس و شماره ملی)، مقوله وقایع و رخدادها (ورود اسلام تا صفویه و انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی)، مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (هنری)، مقوله انواع ارزش‌ها (اقتصادی)، تقریباً مساوی، بنابراین میزان توجه مشابه است.

۳- در برخی از زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (شناسنامه، پرچم ایران و قانون اساسی)، مقوله وقایع و رخدادها (ایران باستان، آغاز صفویه تا انقلاب مشروطه و از سال ۵۸ تاکنون)، مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (مبارز و انقلابی، اسطوره‌ای، ورزشی، ادبی، دینی، سیاسی و علمی و فلسفی)، مقوله انواع ارزش‌ها (اجتماعی، سیاسی و اخلاقی، مذهبی)، مقوله میراث فرهنگی (اماکن و بناها، هنر و صنایع دستی، خرده‌فرهنگ، مثل‌ها و عبارات، نظم و نشر ادبی، احادیث و آیات، کتب، مناسک و سنت‌ها)، تفاوت قابل توجهی میان فراوانی زیرمقوله‌ها در هر دو محتوای درسی وجود دارد، بنابراین عدم توازن و عدم هماهنگی مشاهده می‌شود.

۴- در هر دو محتوای آموزشی، بیش‌ترین فراوانی و تأکید بر مقوله‌های انواع ارزش‌ها و میراث فرهنگی است و کم‌ترین فراوانی نیز در کتاب مربوط به مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها و در فیلم‌های آموزشی مربوط به مقوله وقایع و رخدادها است.

۵- در مقوله نمادهای ملی بیش‌ترین میزان توجه به زیر مقوله نقشه ایران بوده است و در مقوله وقایع و رخدادها بیش‌ترین تأکید بر وقایع سال ۱۳۵۸ به بعد که البته اغلب

آن‌ها محوریت سیاسی داشتند بوده و به سایر زیر مقوله‌ها توجه زیادی نشده است. همچنین در مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها، بیش‌ترین میزان تکرار و تنوع مربوط به مشاهیر سیاسی است. زیرمقوله ارزش‌های اجتماعی در این پایه بیش‌ترین فراوانی را نسبت به سایر زیرمقوله‌ها و انواع ارزش‌ها دارد. در مقوله میراث فرهنگی زیرمقوله اماکن و بناهای تاریخی با اختلاف زیادی بیش‌ترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

ب) در پایه هشتم

۱- در هر دو محتوای آموزشی به آموزش زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (شناسنامه، سرود ملی، تقویم ملی، پول ملی، شماره ملی و خلیج فارس)، زیرمقوله‌های مقوله وقایع و رخدادها (ایران باستان، آغاز صفویه تا انقلاب مشروطه و انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی) و همچنین زیرمقوله‌های مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (هنری و ورزشی)، زیرمقوله مقوله انواع ارزش‌ها (اقتصادی) و نیز زیر مقوله‌های مقوله میراث فرهنگی (خرده‌فرهنگ‌ها و مثل‌ها و عبارات) پرداخته نشده است و غفلت از این زیرمقوله‌ها یکی از محدودیت‌های آموزشی در درس مطالعات اجتماعی محسوب می‌شود.

۲- در دو محتوای موردبررسی، فراوانی برخی از زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (شناسنامه، نقشه ایران، زبان فارسی، سرود ملی، تقویم ملی، پول ملی، خلیج فارس و شماره ملی)، مقوله وقایع و رخدادها (ایران باستان، آغاز صفویه تا انقلاب مشروطه تا انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی و از سال ۵۸ تاکنون)، مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (مبارز و انقلابی، اسطوره‌ای، هنری، ورزشی، علمی و فلسفی)، مقوله انواع ارزش‌ها (اقتصادی)، مقوله میراث فرهنگی (خرده‌فرهنگ، مثل‌ها و عبارات، نظم و نثر ادبی و احادیث و آیات)، تقریباً مساوی است، بنابراین میزان توجه مشابه است.

۳- در برخی از زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (نقشه ایران، پرچم ایران، قانون اساسی)، مقوله وقایع و رخدادها (ورود اسلام تا صفویه)، مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (ادبی، دینی و سیاسی)، مقوله انواع ارزش‌ها (اجتماعی، سیاسی و اخلاقی، مذهبی)، مقوله میراث فرهنگی (اماکن و بناها، هنر و صنایع‌دستی، کتب، مناسک و سنت‌ها)، تفاوت قابل توجهی میان فراوانی زیرمقوله‌ها در هر دو محتوای درسی وجود دارد، بنابراین عدم توازن و هماهنگی مشاهده می‌شود.

۴- بیش‌ترین و کم‌ترین فراوانی مقوله‌ها به ترتیب در کتاب درسی، مربوط به میراث فرهنگی و مشاهیر و شخصیت‌ها و نیز در فیلم‌های آموزشی مربوط به مشاهیر و شخصیت‌ها و وقایع و رخدادهاست.

۵- بیشترین میزان توجه و فراوانی در مقوله نمادهای ملی به زیرمقوله‌های نقشه ایران و خلیج فارس، در مقوله وقایع و رخدادها به زیرمقوله ورود اسلام تا صفویه، در مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها به زیرمقوله دینی، در مقوله انواع ارزش‌ها به زیرمقوله اجتماعی و در مقوله میراث فرهنگی به زیرمقوله اماکن و بناها بوده است.

ج) در پایه‌ی نهم

۱- در هر دو محتوای آموزشی به آموزش زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (شناسنامه، نقشه ایران، پرچم ایران، زبان فارسی، سرود ملی، تقویم ملی، پول ملی، شماره ملی)، زیرمقوله‌های مقوله وقایع و رخدادها (ایران باستان، آغاز صفویه تا انقلاب مشروطه و انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی) و همچنین زیرمقوله‌های مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (هنری و ورزشی)، زیرمقوله مقوله انواع ارزش‌ها (اقتصادی) و نیز زیر مقوله‌های مقوله میراث فرهنگی (خرده‌فرهنگ‌ها و مثل‌ها و عبارات) پرداخته نشده است و غفلت از این زیرمقوله‌ها یکی از محدودیت‌های آموزشی در درس مطالعات اجتماعی محسوب می‌شود.

۲- در دو محتوای موردبررسی، فراوانی برخی از زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (قانون اساسی و خلیج فارس)، مقوله وقایع و رخدادها (ایران باستان، ورود اسلام تا صفویه، انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی و از سال ۵۸ تاکنون)، مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (اسطوره‌ای، هنری، ورزشی، ادبی علمی و فلسفی)، مقوله انواع ارزش‌ها (اقتصادی)، مقوله میراث فرهنگی (خرده‌فرهنگ، مثل‌ها و عبارات، نظم و نثر ادبی، احادیث و آیات، اماکن و بناها، کتب، مناسک و سنت‌ها)، تقریباً مساوی است، بنابراین میزان توجه مشابه است.

۳- در برخی از زیرمقوله‌های مقوله نمادهای ملی (نقشه ایران، پرچم ایران، قانون اساسی)، مقوله وقایع و رخدادها (آغاز صفویه تا انقلاب مشروطه)، مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها (ادبی، دینی و سیاسی)، مقوله انواع ارزش‌ها (دینی، سیاسی و مبارز و انقلابی)، مقوله میراث فرهنگی (صنایع دستی)، تفاوت قابل توجهی میان فراوانی زیرمقوله‌ها در هر دو محتوای درسی وجود دارد، بنابراین عدم توازن و هماهنگی مشاهده می‌شود.

۴- بیشترین و کمترین فراوانی مقوله‌ها به ترتیب در کتاب درسی، مربوط به انواع ارزش‌ها و نمادها و نیز در فیلم‌های آموزشی مربوط به مشاهیر و شخصیت‌ها و وقایع و رخدادهاست.

۵- بیشترین میزان توجه و تأکید در مقوله نمادهای ملی به زیرمقوله نقشه ایران، در

مقوله وقایع و رخدادها به زیرمقوله انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی، در مقوله مشاهیر و شخصیت‌ها به زیرمقوله‌های مبارز و انقلابی، در مقوله انواع ارزش‌ها به زیرمقوله اجتماعی و در مقوله میراث فرهنگی به زیرمقوله‌های اماکن و بناها پرداخته شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

نظام آموزش و پرورش هر جامعه‌ای عهده‌دار وظایف عدیده‌ای است؛ تلاش در جهت شکوفایی و تقویت هویت ملی در دانش‌آموزان یکی از وظایف مهم آموزش و پرورش است. توجه به محقق شدن هویت ملی در دانش‌آموزان موجب می‌شود که آن‌ها بر اساس هنجارهای حاکم بر جامعه تربیت شوند؛ بنابراین نظام تعلیم و تربیت هر کشوری مسئولیت فراهم نمودن تمهیدات لازم برای فراگیری مقوله‌های هویت ملی را بر عهده دارد (رهبری، بلباسی و قربی، ۱۳۹۴). با توجه به اینکه سرآغاز شکل‌گیری هویت و شخصیت انسان از همان دوران کودکی آغاز می‌گردد و به همان صورت، همراه با رشد انسان، گسترش یافته و تثبیت می‌گردد، تقویت هویت ملی و اهمیت بخشی به آن در محتوای آموزشی دانش‌آموزان از اهمیت و توجه ویژه‌ای برخوردار است. این مطالعه با هدف بررسی میزان توجه به آموزش هویت ملی در فیلم‌های آموزشی شبکه شاد انجام گرفته که نتایج تحلیل محتوای کیفی نشان‌دهنده‌ی عدم توازن در پردازش به مقوله‌های آموزش هویت ملی در فیلم‌های شبکه شاد است. البته توجه برابر و یکسان به تمام ابعاد مقوله‌های آموزش هویت ملی به دلیل سرفصل دروس و تناسب محتوا با رشد ذهنی دانش‌آموزان منطقی و قابل‌اجرا نیست (هاشمی و قربانعلیزاده، ۱۳۹۳). بر اساس تحلیل تمامی فیلم‌های مربوطه، تصاویر و نمادهای مورد استفاده در فیلم‌های شبکه شاد، همانند آنچه در کتب درسی معادل، وجود دارد، است، برای مثال نماد پرچم ملی، پول ملی، مشاهیر و شخصیت‌های ملی و ... هم در کتب درسی و هم در فیلم‌های آموزشی تصاویر یکسانی دارند.

در ارتباط با فراوانی مقوله‌ها، مقوله میراث فرهنگی دارای بیش‌ترین فراوانی و تنوع است و پس از آن مقوله‌های مشاهیر و شخصیت‌ها و ارزش‌های ملی در مقام دوم قرار دارند؛ سپس به ترتیب مقوله‌های نمادها و وقایع و رخدادها در مقام سوم و چهارم قرار می‌گیرند. همان‌طور که در یافته‌های این پژوهش آمده است، وضعیت فیلم‌های آموزشی شبکه شاد نشان می‌دهد که محتوای آموزشی به‌طور همه‌جانبه‌ای نمادهای هویت ملی را در برنگرفته است. نتایج پژوهش فتاحی و همکاران (۱۳۹۹) با نتایج این پژوهش

همسویی دارد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بیش‌ترین فراوانی مقوله‌ها مربوط به پایه هفتم است و نیز فراوانی آن‌ها در پایه‌های هشتم و نهم نسبت به پایه هفتم به میزان قابل توجهی کم‌تر است که نوعی محدودیت در آموزش هویت ملی دوره‌ی متوسطه‌ی اول محسوب می‌گردد. علاوه بر آن، اصول سازمان‌دهی محتوا (به‌ویژه اصول توالی و مداومت) در تدوین فیلم‌های آموزشی مطالعات اجتماعی سه‌پایه در شبکه شاد مشاهده نمی‌شود. برای نمونه فراوانی مقوله‌های مربوط به مقوله نمادهای ملی در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم به ترتیب ۴۵، ۲۳ و ۳۳ است و اصول توالی و تداوم رعایت نشده است.

بررسی و مطالعات انجام‌شده نیز نشان داد که زیرمقوله نقشه ایران بیش‌ترین میزان فراوانی را در مقوله نمادهای ملی به خود اختصاص داده است. در مقوله وقایع و رخدادها، وقایع انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی بیش‌ترین تأکید و توجه را داراست. زیرمقوله مشاهیر دینی (با اختلاف بسیار زیادی نسبت به سایر زیرمقوله‌های مشاهیر و شخصیت‌ها) بیش‌ترین فراوانی را در فیلم‌های شبکه شاد در درس مطالعات اجتماعی به خود اختصاص داده است، ارزش‌های اجتماعی نیز در بین زیرمقوله‌های انواع ارزش‌ها بیش‌ترین میزان توجه و تأکید را دارد. همچنین از میان زیرمقوله‌های مربوط به میراث فرهنگی بیش‌ترین میزان تأکید و تنوع را در اماکن و بناها می‌بینیم. متأسفانه در سه پایه هفتم، هشتم و نهم به زیرمقوله‌های سرود ملی، تقویم ملی، برج میلاد و مشاهیر و شخصیت‌های هنری توجهی نشده است. همچنین به‌صورت کلی، بیش‌ترین فراوانی مقوله‌ها در مجموع فیلم‌های سه پایه مربوط به میراث فرهنگی به تعداد ۲۷۰ و کم‌ترین آن مربوط به وقایع و رخدادها به تعداد ۶۰ است.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد در محتوای فیلم‌های آموزشی مطالعات اجتماعی ارائه‌شده در شبکه شاد در دوره‌ی متوسطه‌ی اول، همچنین در زمینه توجه به وقایع و رخدادهای تاریخی ضعف و محدودیت وجود دارد، این در حالی است که سرزمین عزیزمان ایران به‌عنوان مهد تمدن‌های بزرگ و تاریخی در سراسر دنیا شناخته شده است، همچنین محتوای آموزشی موردبررسی، به‌طور جامع دربرگیرنده نمادهای هویت ملی نیست و آموزش هویت ملی در پایه هفتم، به‌صورت قابل توجهی بیش‌تر از دوپایه دیگر موردتوجه قرار گرفته است و از این جهت تناسب قابل قبولی میان پایه‌ها وجود ندارد. با توجه به وضعیت موجود و اثربخشی بیشتر محتواهای چندرسانه‌ای نسبت به منابع مکتوب، ضروری است تا با دقت و توجه بیش‌تر به آموزش متناسب و

همه‌جانبه‌ی مفاهیم هویت ملی در محتوای آموزشی مجازی که نقش مهمی در پیشبرد اهداف آموزشی در دوران شیوع پاندمی کووید ۱۹ دارد، پرداخته شود و فرصت آگاهی و درک و فهم فراتر و عمیق‌تر را برای دانش‌آموزان فراهم گردد تا دانش‌آموزان حس تعلق خویش را نسبت به تمدن اصیل ایران در این فضای آموزشی باز یابند. با شیوع ویروس منحوس کووید ۱۹ و رواج آموزش مجازی و شناخت نقش مؤثر آن در پیشبرد اهداف آموزشی و تربیتی، شبکه شاد و فیلم‌های آموزشی تهیه‌شده توسط ادارات تکنولوژی آموزش و پرورش سراسر کشور، نقش جایگزین و یا مکمل آموزش حضوری را به خود گرفته‌اند، در این راستا پیشنهاد می‌شود، در محتوای فیلم‌های آموزشی مطالعات اجتماعی دوره‌ی متوسطه‌ی اول که نقش مؤثری که در فرآیند هویت‌یابی و تقویت هویت ملی دانش‌آموزان نوجوان دارند، از نمادهایی همچون پول ملی، سرود ملی، پرچم ملی، شماره ملی و نقش الگویی مشاهیر و شخصیت‌های ورزشی و هنری سرزمین ایران، بیش‌تر بهره گرفته شود.

پیشنهادها

پیشنهاد می‌شود، ارزیابی نحوه تعاملات دانش‌آموزان با فیلم‌های شبکه شاد و تأثیرات مستقیم یا غیرمستقیم این محتوای آموزشی بر روی آن‌ها در پژوهش‌های بعدی بررسی گردد.

منابع

- ابوالحسنی، سید رحیم (۱۳۸۷)؛ «مولفه‌های هویت ملی با رویکرد پژوهشی»، *فصلنامه سیاست*، ۳۸(۴)، صص ۱-۲۲.
- ابوالحسنی، سید رحیم (۱۳۸۶)؛ «مولفه‌های هویت ملی با رویکردی پژوهشی»، *فصلنامه سیاست*، ۳۸(۴)، صص ۴-۷.
- ازغندی، علیرضا؛ محمدی مهر، غلامرضا (۱۳۹۴)؛ «بازنمایی هویت ملی در کتاب‌های فارسی مقطع دبستان»، *مطالعات ملی*، ۱۱(۱)، صص ۳۹-۵۲.
- بابایی فرد، اسدالله؛ پیری، حسن؛ سلیمان نژاد، محمد؛ متی، محمد (۱۳۹۸)؛ «فرا تحلیل مطالعات دینداری و هویت ملی در ایران»، *جامعه پژوهی فرهنگی*، ۱۰(۱)، صص ۱-۲۲.
- پرنوره، علی؛ هوشنگی، حمید (۱۳۹۸)؛ «بررسی مقوله‌های بعد دینی هویت ملی؛ راهبردها و راهکارها»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۲۰(۳)، صص ۱۷-۳۲.
- جدیدی محمد آبادی، اکبر (۱۳۹۴)؛ «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی و علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی از حیث توجه به هویت ملی بر محور استانداردهای مصوب»، *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ۱۱(۳)، صص ۴۱-۴۸.

- جهانتاب، محمد (۱۳۸۵)؛ «بررسی مقوله های فرهنگی اقتدار ملی و نقش نیروهای مسلح در آن»، *دانش انتظامی*، ۸ (۴)، صص ۴۲-۲۶.
- حاجبانی، ابراهیم (۱۳۷۹)؛ «تحلیل جامعه شناختی هویت ملی ایران و طرح چندفرضیه»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۲ (۵)، صص ۲۲۸-۱۹۳.
- حسینی انجدانی، مریم؛ درویزه، زهرا (۱۳۹۱)؛ «بررسی و مقایسه ابعاد عاطفی، شناختی و رفتاری هویت ملی؛ مطالعه موردی دانش آموزان راهنمایی و متوسطه و دانشجویان شهر تهران»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۳ (۲)، صص ۲۶-۳.
- حمزه لوی، زهره؛ رحیمی، سعدا (۱۳۹۹)؛ «بررسی کیفیت آموزش و یادگیری در فضای مجازی شاد از نظر دانش آموزان دوره ابتدایی در نیمسال دوم سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸»، *مجله پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش*، ۳ (۲۹)، صص ۴-۱.
- درزیان رستمی، حسن (۱۳۹۵)؛ *تحلیل محتوای پیام های ارتباطی در رسانه ها*، انتشارات سیمای شرق.
- دفتر انتشارات و فناوری آموزشی (۱۳۹۹)؛ *نقدی کوتاه بر آموزش*. <https://www.roshdmag.ir/fa/article/24725/>.
- رهبرقاضی، محمودرضا؛ حاتمی، عباس؛ عباسی، امین (۱۳۹۷)؛ «رابطه شبکه های اجتماعی مجازی و دگرگونی هویت های جمعی (با تأکید بر هویت دینی، ملی و مدرن)»، *مجلس و راهبرد*، ۲۵ (۹۵)، صص ۵۸-۳۳.
- سلگی، محمد؛ مطلبی، داریوش؛ غلامی پور، اسماعیل (۱۳۹۹)؛ *کرونا و جامعه ایران: سویه های فرهنگی اجتماعی (مجموعه مقالات)*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، انتشارات.
- سلیمانی، اعظم؛ اصغری، فاطمه (۱۴۰۰)؛ «مزایا و چالش های آموزش مجازی»، *نشریه پژوهش در آموزش علوم تجربی*، ۱ (۱)، صص ۵۴-۵۲.
- سند برنامه درسی ملی ایران، (۱۳۹۱)، تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- شاه بیگی، فرزانه؛ نظری، سمانه (۱۳۹۰)؛ «آموزش مجازی: مزایا و محدودیت ها»، *مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد*، ۱ (۶) (پیاپی ۴)، صص ۵۴-۴۷.
- شمشیری، بابک؛ نوشادی، محمودرضا (۱۳۸۶)؛ «بررسی میزان برخورداری کتب فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی از مولفه های هویت ملی»، *مطالعات برنامه درسی*، ۲ (۶)، صص ۷۸-۵۱.
- صانعی مهری، زهره؛ رزم آزما، پری (۱۳۹۹)؛ «تحلیل محتوای کتاب های مطالعات اجتماعی مقطع ابتدایی از نظر میزان توجه به هویت ملی و هویت دینی»، *دوفصلنامه علمی علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۸ (۱۵)، صص ۲۴۱-۲۵۶.
- علیزاده، مژده (۱۳۹۹)؛ «بررسی مؤلفه های هویت ملی در کتاب های فارسی ابتدایی (تألیف های جدید ۱۳۹۸)»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۲۱ (۳) (پیاپی ۸۳)، صص ۸۴-۶۵.
- فیاض، ایراندوخت؛ ایمانی قوشچی، فریبا (۱۳۸۹)؛ «بررسی نمادهای هویت ملی در کتاب های درسی تاریخ و علوم اجتماعی دوره متوسطه رشته های علوم انسانی، تجربی و ریاضی فیزیک»، *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۶ (۱۷)، صص ۶۳-۲۹.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷)؛ *جامعه شناسی*، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نی.
- لک زایی، نجف. (۱۳۹۰)؛ *هویت اسلامی و جهانی شدن*. تهران: هویت و تمدن آوا.
- ملاصادقی، منیره. (۱۳۸۷)؛ *نقش فعالیت های فرهنگی مدارس در شکل دهی به هویت ایرانی دانش آموزان*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات ایران.
- ملکی، حسن (۱۳۹۵)؛ *کتاب مقدمات برنامه ریزی درسی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی

- دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- موسوی، سمیه سادات؛ حبیبی، رضا (۱۳۹۸)؛ «نقد ساختاری کتاب اخلاق اسلامی؛ مبانی و مفاهیم، براساس مدل‌های تحلیل محتوای توصیفی و ارتباطی»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۲۴(۴۶)، صص ۱۵۰-۱۵۲.
 - موسی پور، بتول (۱۳۹۷)؛ «بررسی مقوله‌های هویت ملی در کتاب ریاضی و آمار ۱ پایه دهم»، پوشش در آموزش علوم پایه، ۴(۱)، صص ۱۸-۱۰.
 - موسی پورمیاندهی، پری؛ منصوری، محبوبه (۱۴۰۱)؛ «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بر اساس میزان توجه به مولفه‌های هویت ملی»، فصلنامه علمی تخصصی پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، ۴(۱)، صص ۱۱۱-۱۰۹.
 - نوریان، محمد (۱۳۹۵)؛ راهنمای عملی تحلیل محتوای کمی و کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. تهران: نشر شورا.
 - هاشمی، سید ضیا؛ قربانعلی زاده، مزده (۱۳۹۳)؛ «هویت ملی در کتب مطالعات دوره ابتدایی»، فصلنامه مطالعات ملی، ۱۵(۴)، صص ۷۱-۴۹.
 - Abela, M.A (2005); "Shaping a national identity: Malta in European Union", *International Journal of Sociology*, 4, pp 10-27.
 - Alizadeh, M (2020); "Content Analysis of Elementary School Persian Textbooks (New Editions 2019) Based on National Identity Components", *National Studies*, 21(83), pp 65-84.
 - Cuesta , L (2010); "The design and development of online course materials: Some features and recommendations. *Profile Issues in TeachersProfessional*. 12(1), pp 181-201.
 - Durrani, N, Dunne, M (2010); "Curriculum and national identity: exploring the links between religion and nation in Pakistan", *Curriculum Studies*. 42 (2), pp 215-240.
 - Fullan, M (Ed.). (1997); *The challenge of school change: A collection of articles*. New York: Hawker Brownlow.
 - Roy, A. (2015). "Barriers to e-Learning in SMEs—Are they Still There? ". *E-Learning-Instructional Design, Organizational Strategy and Management*.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی